

Rakkaudesta

historiaallisiin huiluihin

Jari S. Puhakka avasi Suomen huiluseuran 30-vuotisjuhla viikonlopun hienolla ja lämminhenkisellä luennolla vanhoista huiluista. Jarille on vuosien varrella kertynyt n. 150 huilun kokoelma, joista luennolla oli mukana 15 eri aikakauden huilua. Pääsääntöisesti huilut olivat kopioita erityyppisistä vanhoista huilusoittimista. Esillä oli siis huilumalleja 1500-luvulta 1830-luvulle asti, joilla Jari soitti hienoja ja herkkiä soittonäytteitä aikakausien musiikista.

Historiallisia soittimia tutkittaessa käytetään lähteenä sekä säilyneitä alkuperäissoittimia sekä aikakausien maalauksia. Yleensä vanhoissa alkuperäissoittimissa on puun elämisen myötä tapahtunut muutoksia porauksessa, jolloin niiden putki on kutistunut sisäänpäin, mistä johtuen esimerkiksi oktaavit ovat heikentyneet. Usein soitinrakentajat joutuvat käyttämään mielikuvitustaankin tehdessään replikaa;

pitää muodostaa mielikuva siitä, mikälainen huilu on ollut alunalkujaan.

Meille on itsestään selvää, että huilu on pidetty ja suosittu soitin. Näin on ollut ennenkin, sillä poikkihuilu oli suosittu soitin jo renessanssiaikana. Eri hovien soitinluetteloissa mainitaan mittavia huilumääriä: esimerkiksi Stuttgardin hovissa 220 poikkihuilua 1500-luvulla. 1700-luvulla huilulle sävellettiin runsaasti soolo- ja kamarimusiikkia. Yksi aikakauden suurimmista huilunsuosijoista oli Preussin kuningas Fredrik Suuri, joka osti runsaat määrät Quantz-huiluja sekä maksoi hyvin jokaisesta uudesta huilusävellyksestä.

Huilun kehityshistoriaa soivin soitinesimerkein

Huilu soittimena käy läpi paljon muutoksia tultaessa 1500-luvulta 1800-luvulle. Renessanssihuilu oli yhtesoitin. Huiluja oli kolmea päätyyppiä: tenorihuilu (perusääni D), bassohuilu (perusääni G) ja diskanttihuilu (perusääni A). Soittimissa oli kuudella ääniaukolla saatava doorinen perus-

asteikko. Renessanssihuilulla Puhakka esitti kaksi aikakauden sävellystä: *Lamento di Tristano* ja *Chanson*. Vuodelta 1636 oleva Mersenne-huilu oli edelleen yhtä putkea, mutta sylinteriporauksella. Sillä pystyttiin muodostamaan f- ja fis-sävelet. 1670-luvulta oleva Lissieu-huilun viritys oli $a^1=460$ Hz. Se oli pienempikokoinen, ja sen runko oli jaettu kahteen osaan. Tuohon aikaan viritystasot elivät paljon alueittain. Käytössä ei ollut samantyyppisiä standardeja kuin nykypäivänä. Näillä soitettuna kuulimme van Eyckin *De France Courantin* (Mersenne-huilulla) ja van Eyckin *Blydschap van myn vliedt* (Lissieu-huilulla).

Renessanssihuilun sormitusjärjestelmään pohjautuvilla huiluilla, läpätömillä huiluilla, kromaattisten äänen soittaminen oli hyvin hankalaa. Niinpä huiluun alettiin lisätä läppiä. Samalla huilu muuttui kolmiosaiseksi. 1600-luvun lopulta oleva Assisi-huilu on esiaste Hotteterre-huilulle, jossa on kolmiosainen runko ja yksi lisätty läppä dis/es-sävelelle. Hotteterre-huiluja rakennettiin eri viritystasoihin: 440, 415 ja 392, koska käytettä-

Historiallisia huiluja Puhakan mittavasta kokoelmasta: vasemmalta Quantz-, Palanca-, Kirst- ja Liebel-huilu.

vät viritystasot vaihtelivat. Myös cembalon viritystaso voitiin muuttaa klaviatuuria siirtämällä. Jari Puhakka esitti meille esimerkkinä Hotteterren *Préluden*.

Pian poikkihuilun keskiosa jaettiin kahtia, jolloin huilusta tuli neliosainen. Se oli helpompi kuljettaa mukana, mutta huiluun voitiin myös tehdä useampi erimittainen keskiosa, jolloin huilua oli helpompaa soittaa vaihtelevissa viritysstandardeissa. 1720-luvulta olevassa Jacob Denner -huilussa oli kolme vaihdettavaa keskiosaa 415-, 405- ja 392-viritystasoille. Huilussa oli myös rekisterijalka, jolla säädettiin huilun jalkaosan sopivan mittaiseksi vaihdettaessa keskiosaa. Kuumme katkelman Telemannin *e-molli-fantasiasta*. Muita esillä olleita yksiläppäisiä barokkihuiluja olivat Giuseppe Castel (Venetsia) 1720–30-luvulta ja Johann Wilhelm Oberlender (Nürnberg) 1730-luvulta.

Johann Joachim Quantz lisää huiluun toisen läpän vuonna 1726. Quantz erotti dis- ja es-sävelet toisistaan: matala dis- ja korkea es-sävel. Quantz-huilussa oli myös "tuning slide" suukappaleessa. Jos huilua avattiin virituksen säätämiseksi, "tuning slidea" käytettäessä poraus ei muuttunut niin paljon. Toisaalta Quantz-huilussa saattoi olla jopa 7 eri keskiosaa. Suukappaleen puhallusaukon Quantz muuttaa ovaaliksi, jotta siitä lähtisi enemmän ääntä. Luennolla kuultu Quantz-huilu oli vuodelta 1740 Berliinistä. Tällä huilulla Puhakka

soitti b-merkkisiä sävellajeja, joiden käytettävyyttä Quantz paransi keksinnöillään.

Oli ilmeistä, että yhdellä tai kahdella läpällä ei pystytty saamaan tasaista asteikkoa kaikissa sävellajeissa. Toisaalta yksiläppäisiä huilua rakennettiin vielä 1900-luvun alkuun asti, ja niitä käytettiin 1800-luvulle asti. Esimerkkinä esiklassisesta huilusta oli Carlo Palanca -huilu 1750-luvulta Torinosta. Vuoden 1750 tienoilta alkaen huiluun lisättiin F-, B-, ja Gis-läpät. F-läpän kohdalla käyttöön tuli lyhyt ja pitkä läppä. Huilua myös jatkettiin ja käyttöön saatiin ala-C. Kromaattinen huilu ajoittuu vuoden 1830 tienoille. Tästä esimerkkinä Wilhelm Liebel -huilu 1830 (Dresden).

Erilaisten sormitusjärjestelmien taituri

Historiallisten huilujen soittaminen on muusikolle melkoisen haastavaa. Melkein jokaisessa soittimessa on erilainen sormitusjärjestelmä. Sormitusjärjestelmät voidaan jakaa neljään pääryhmään: renessanssihuilut, 1-läppäiset huilut, Quantz-huilut ja klassisen ajan huilut. Mutta on muistettava, että samaa tyyppiä olevien huilujen keskenkin on eroja sormituksissa. Eli ei voida puhua mistään sormitusstandardeista. Suukappaleen ja puhallusau-

kon muotoilun sekä porauksen erilaisuuden suhteen myös äänenmuodostustekniikan on oltava hyvin joustava. Jokaisella huilulla on oma tapansa resonoida, ja oma puhallusilman paineen mittansa. Suukappaleiden puhalluskulmat ovat erilaisia. On myös huiluja, jotka eivät vaan oikein soi tai niiden asteikko on erittäin hankala. Puhumattakaan siitä että Hotteterrestä lähtien aikakauden huilisti-säveltäjäpedagogit kirjoittivat soitto-oppaita, missä annetaan sekä soittimen tekniikkaan että musiikin esittämiseen liittyviä ohjeita. Näiden ohjeiden ymmärtäminen ja kääntäminen nykypäivään vaatii myös paljon aikaa ja vaivaa.

Luennon jälkeen kuuntelijat saivat kokeilla soittimia. Ilmapiiri oli innostunut ja ihastunut. Vanhoihin huiluihin ei vain voi olla ihastumatta. Itseleni ainakin oli yllätys kuinka vaikeaa sitä klassisen ajan kahdeksanlappäistä huilua olikin soittaa. Vielä kerran lämmin kiitos Jari S. Puhakalle hienosta aikamatkasta huilun historiaan. ■

Hellevi Lassfolk

Kuvat: **Katri Somerjoki**

Jari S. Puhakka luennoi Huiluserän 30-vuotisjuhilla vanhasta musiikista ja historiallisista huiluista.

